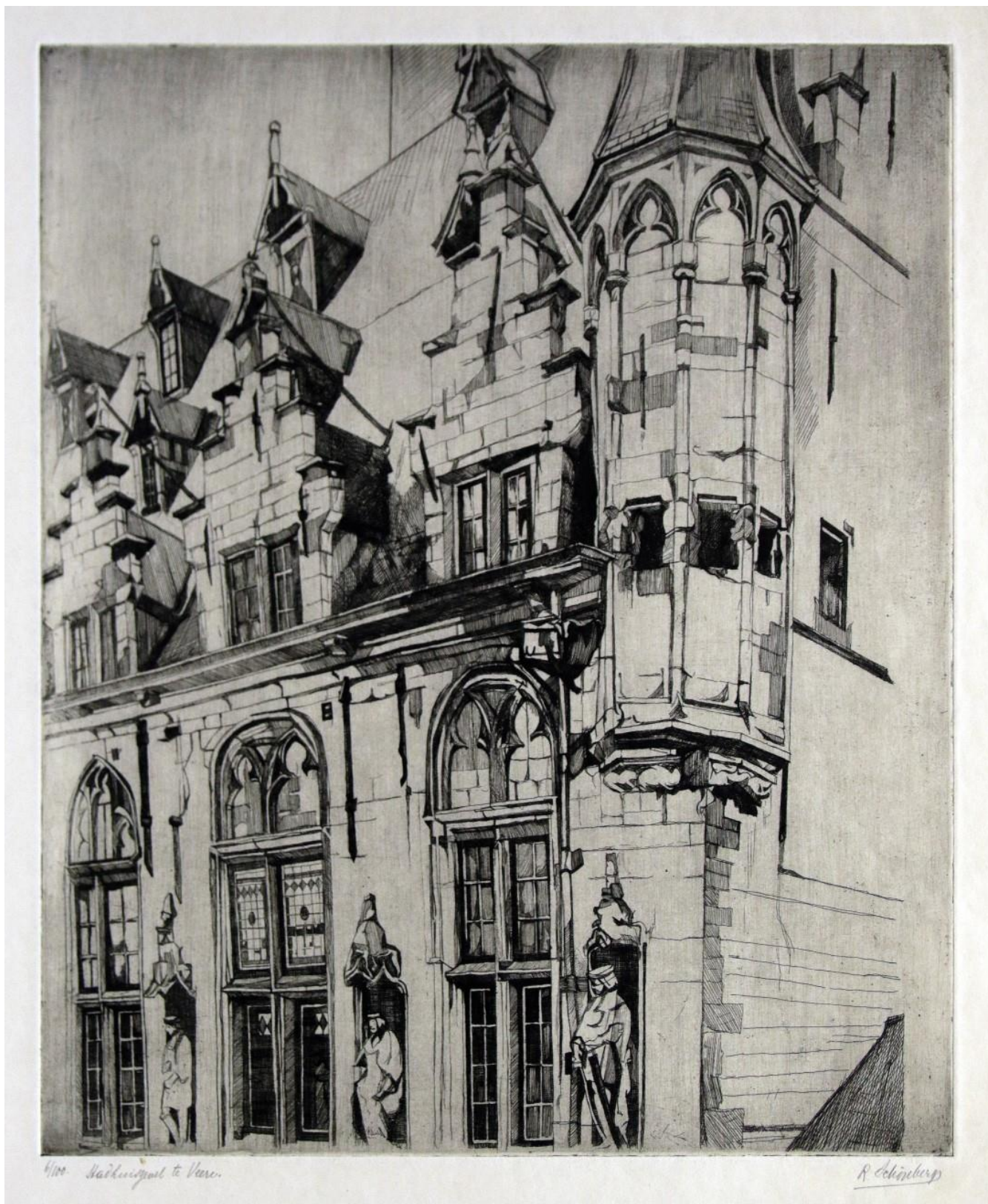

A handwritten signature in dark ink on a light background. The signature is written in a cursive style and reads "R. Schönberg". The letters are connected, and there is a long, sweeping underline that extends from the end of the signature across the width of the text.

R. (Rudolf-Dolf) SCHÖNBERG
1901-1944

‘Stadhuisgevel’ ets/droge naald ...x... mm. collectie De Vier Gemeten

SCHÖNBERG, Rudolf (Rodolphe) - Dolf
Brussel 24 maart 1901 - Schaarbeek/Brussel 21 juli 1944

GRAFICUS & VERZETSHELD

Eigenlijk is Rudolf (Dolf voor zijn vrienden) Schönberg een wat vreemde eend in de Veerse kunstenaarsbijt. Maar om meerdere redenen hoort hij daar wel bij.

Veere

Rudolf Schönberg (1901-1944) werd geboren in een vooraanstaande Nederlands-Brusselse familie. Van jongs af aan kwam hij met zijn ouders in Veere, waar zij logeerden in het bekende kunstenaars pension 'De Garnaal' aan de Markt¹. Tijdens deze vakanties ging de talentvolle Rudolf regelmatig naar Vlissingen voor teken- en schilderlessen bij de Vlaamse kunstschilder Gerard Jacobs (1865-1958) die aan de Boulevard Evertsen in Paviljoen 'Juliana' zijn atelier had. Reeds vroeg onderkenden zijn ouders zijn tekentalent en zij ondersteunden hem in zijn streven kunstenaar te willen worden. Bij Jacobs behoorde hij, naast de Vlissingers Ewoud de Kat (1904-1974) en Frans Maas (1903-1977), tot een van zijn beste leerlingen. Aan de Brusselse 'Académie des Beaux-Arts' werd hij verder opgeleid tot graficus. Hij was tijdens zijn te korte leven een zeer begaafd tekenaar en graficus, die tientallen etsen van Veere, zijn hoogaarzen en inwoners maakte. Zelf in het bezit van een kleine hoogaars met de welluidende naam 'Dolfijn'², maakte hij in de loop der jaren veel tochten over de Ooster- en Westerschelde, langs de Vlaamse kust, de Nederlandse, Duitse en Deense Wadden en langs de Engelse oost- en zuidkust.

Rudolf (Dolf) Schönberg circa 1930, foto collectie De Vier Gemeten

Hij was een zeezeiler in *hart en nieren* en hij trouwde in maart 1937 met zijn buurmeisje van 'De Garnaal', de Veerse architectendochter en violiste Maria Cornelia (Rie) Goethals (1911-1989)³. Zo werd zijn toch al hechte band met Veere extra bestendigd en zijn talloze etsen van Veere getuigen van zijn jarenlange aangename verblijven daar.

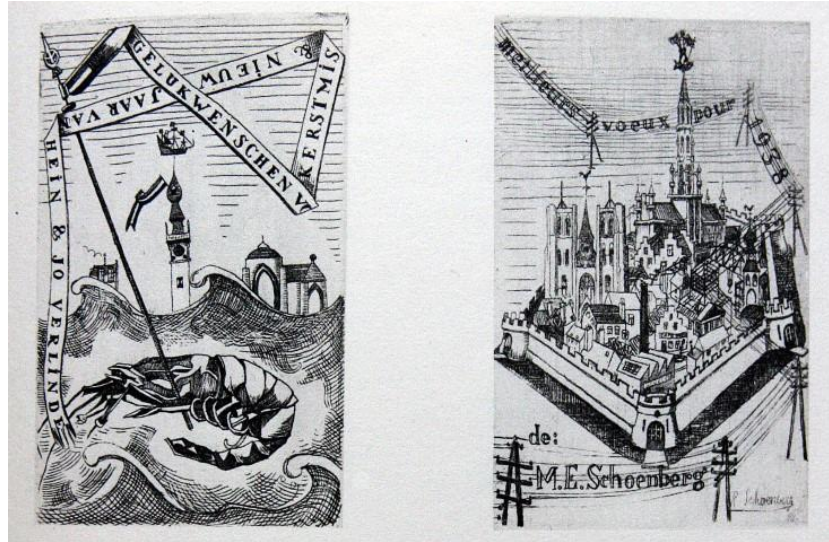

'Uitvarende hoogaarzen' ets/drogenaald 99x129 mm. collectie De Vier Gemeten

Brussel en zijn tweede thuishaven Veere

Na zijn gedegen Brusselse opleiding moest Rudolf, die de Nederlandse nationaliteit bezat⁴, in militaire dienst. Hij vervulde zijn dienstplicht bij de Koninklijke Marine van augustus 1921 tot augustus 1922 als (hulp)seiner en maakte onder meer met de HMS Zeeland een reis naar West-Indië. Van juni 1923 tot juli 1924 moest hij als kustwachter op herhaling en pas daarna kon hij zich geheel wijden aan zijn artistieke carrière. Vanwege zijn liefde voor het zeemansleven en zijn zwerftochten langs de Noordzeekusten hadden maritieme onderwerpen zijn grote belangstelling. Vandaar dat zijn veelvuldige verblijf in Veere geen verwondering zal wekken. In Veere voelde hij zich als een vis in het water, het was in de loop der jaren zijn tweede thuis geworden. Na een van zijn lange zeiltochten en eenmaal weer tussen de vissers afgemeerd⁵, kuierde Dolf daar langs de haven. Op weg naar de groenteboer of bakker of naar het kunstenaarspension 'De Garnaal' om een pilsje bij waardin Jo Geschiere te drinken. Onderweg maakte hij een praatje met de netten boetende vissers. Met sommigen zoals Klaas van de Ketterij van de ARM19 en Jacob de Nooyer van de ARM48 was hij in de

loop der jaren goed bevriend geraakt. Bij Hein en Jo was hij kind aan huis. Maar ook bij andere kunstenaars was 'De Garnaal' geliefd. Zo logeerde Charley Toorop er enkele malen. De Veerse Joffer Lucie van Dam had er permanent een aantal bedden gereserveerd voor haar vele gasten, die zij in haar huis 'Sint Sebastiaen' ontving. De beroemde Nederlandse Amerikaan, dr. Hendrik Willem van Loon (1882-1944), ging er stevast eten als hij weer eens in Veere was. Rudolf maakte in de loop der jaren voor het pension van Hein en Jo, net zoals voor het assurantiebedrijf van zijn vader, gelegenheidsgrafiek in de vorm van talloze nieuwjaarskaarten.

Veere met zijn in- en uitvarende hoogaarden was voor Rudolf één groot openlucht museum. In totaal maakte hij meer dan tweehonderd etsen, waarvan een niet onbelangrijk deel Zeeland en Veere als onderwerp hebben. Een aparte ets maakte Schönberg in 1938 van een 'Veerse visser'⁶ als promotie voor de in 1932 opgerichte Belgische Maatschappij van Marineschilders, waarvan hij werkend lid was. Een niet genummerde afdruk van deze ets wordt sinds 21 juli 2002 als de 'Rudolf Schönberg Prijs' jaarlijks uitgereikt tijdens de 'Van Loon Hardzeildag'.

'Een Veerse visser' ets/droge naald 300x225 mm. 1e en 5e staat - sinds 2002 de 'Rudolf Schönberg Prijs' -

Zijn belangstelling ging vooral uit naar het leven op en aan het water. Hij maakte graag potloodschetsen, soms ook aquarellen en een enkel olieverfschilderij, die hij dan veelal in de winter in zijn Brusselse⁷ woonstede uitwerkte tot etsen. Zijn meest gebruikte techniek was de ets en/of droge naald, soms door elkaar. Vooral zijn drogenaaldwerken, waarbij direct in de plaat werd gekrast, geven een levendig beeld, veelal in spiegelbeeld. Daardoor zijn de afbeeldingen, met name in het topografische werk, soms wat lastig te herkennen. Hij was niet snel tevreden en probeerde via diverse staten, allen beschreven door de Brusselse conservator van het Prentenkabinet Louis Lebeer⁸, het uiteindelijke resultaat te verbeteren. Als fervent zeiler had hij een uitstekend oog voor detail. In zijn werk hing geen touwtje of stond geen zeil verkeerd en de wind kwam altijd uit de goede richting. Zijn onderwerpen en modellen vond hij soms ook aan de wal, zoals zijn gastvrouw van 'De Garnaal' Jo Geschiere kan getuigen. Vele malen zat of stond zij model voor hem. Maar ook de schoonheid van het stadje Veere of een Brussels stadsgezicht lieten hem niet onberoerd. Maritieme onderwerpen hadden echter, hoe kan het ook anders, altijd zijn grote voorkeur. Behalve de oude houten vissersschepen in Zeeland en langs de Noordzeekusten, etste en aquarelleerde Schönberg grote zeil- en stoomschepen in Schiedam en Rotterdam en kwam hij regelmatig in de havens van Oostende en Zeebrugge.

‘Veere, oude ankers’ aquarel, 34x52 cm. particuliere collectie.

De herinneringen aan zijn buitenlandse zeilreizen⁹ zijn talloos en de prachtige etsen en aquarellen die hij hiervan maakte, lezen vandaag de dag als een kleurrijk reisjournaal. Hij signeerde zijn werk over het algemeen met potlood, rechts onder de afdruk, met R. Schönberg en soms, omdat hij een hekel had aan zijn Duitse familienaam, met Schoenberg. Hoewel hij, dankzij een toelage van zijn vader, financieel niet afhankelijk was van de verkoop van zijn werk exposeerde hij regelmatig in Nederland en België en hij kreeg lovende kritieken¹⁰.

‘Droogdokken in Schiedam’ aquarel 28x40 cm. en ets 260x322 mm. collectie De Vier Gemeten.

Het leven lachte hem toe ... maar helaas zou dit aan het einde van de jaren dertig van de vorige eeuw drastisch veranderen. Met de vrijheid en de vrije zee was het gedaan. De *Dolfijn* bleef in de haven en de Europese kustlijn werd in korte tijd ontsierd door de Atlantikwall. Maar de kleine, bescheiden en sympathieke, zelfs enigszins introverte Rudolf Schönberg¹¹ legde zich hier niet zomaar bij neer.

‘Garnalenkotters in de haven van Oostende’ olieverf op paneel 29x38 cm. collectie De Vier Gemeten.

Tweede Wereldoorlog

Vrijwel direct na de Belgische capitulatie gingen de joodse Schönberg en zijn vrouw in het verzet (Geheim Leger -Armée Belge des Partisans). Maria werd in 1942 door de Gestapo opgepakt toen zij nog even naar huis ging om wat op te halen. De rest van de oorlog zat zij geïnterneerd in het vrouwenkamp Ravensbrück¹². Schönberg werd in mei 1944 door de Duitsers in Ukkel gearresteerd. Zijn verzetsgroep was verraden. Na zware martelingen en een schijnproces werd hij op 21 juli 1944 standrechtelijk geëxecuteerd¹³ op de Nationale Schietbaan in Schaarbeek, waar hij tijdelijk werd begraven in graf 307 samen met 352 lotgenoten. Het heeft tot begin 1946 geduurd voor zijn familie bekend was met zijn lot. Hij was namelijk onder zijn verzetsnaam Maurice Etienne Thonard veroordeeld en gefusilleerd.

Graf van Rudolf Schönberg op de Nationale Schietbaan in Schaarbeek/Brussel.¹⁴

Schönbergs familienaam op zijn graf is gespeld met een o zonder umlaut. Dat zal hem goed gedaan hebben. Hij had immers een hekel aan zijn Duitse familienaam.

Vanwege zijn bijzondere levensloop en zijn verknochtheid aan Veere, verdient Rudolf Schönberg het om postuum¹⁵ tot de Veeristen gerekend te worden. In zijn grafiek ruik je als het ware de geur van het zojuist drooggevallen slik, van de zate waarop het schip nu rust, je snuift een vaag visluchtje op en de geur van pas getaande netten en geboluste zeilen. Je hoort de wind door het want gaan en het lispelende geluid van het breken van de laatste zachte golfjes die het schip nog net bereiken voor het droog valt. Alleen iemand die geleefd heeft met zijn onderwerpen, kan dit effect bereiken. Dolf kon dat als geen ander en wie weet... was hij, als het noodlot hem beter gezind was geweest, uiteindelijk wel in Veere komen wonen.

Noten:

¹ Oud-visser Hein (Eine) Verlinde, bijgenaamd Piggelmee, van de VE3 en zijn vrouw Jo Geschiere baatten daar (thans Markt nr. 28) sinds circa 1913 een kunstenaars pension uit. Jo werd alom geroemd om haar kookkunsten.

² Het hoogaarsjacht 'Dolfijn(tje)' was negen meter lang en werd in 1929 gebouwd voor 1200 gulden bij Van Duivendijk in Tholen. Rudolf betaalde de lening bij zijn vader terug met het maken van gelegenheidsgrafiek voor zijn assurantiebedrijf. De 'Dolfijn' (genoemd naar Dolf?) is in 2000 gerestaureerd bij de werf van Jan Verdamme te Zeebrugge en is eigendom van het Nationaal Scheepvaartmuseum (nu MAS) in Antwerpen.

³ Het was Schönbergs tweede huwelijk. Eerder was hij getrouwd geweest en in 1934 gescheiden van de Française Andrée Paule Germaine (Coco) Nihoul.

⁴ Zijn vader was Maurice E. Schönberg, geboren in Groningen 16 september 1870 en zijn moeder was Marguérite Hélène Peiser, geboren op 21 december 1868 in Berlijn. Waarschijnlijk was zij familie van de Antwerpse graficus Kurt Peiser (1887-1962) met wie Rudolf Schönberg bevriend was en van wie hij les kreeg.

⁵ Schönberg was niet gemakzuchtig en meerde niet af achter de sluis in het Kanaal door Walcheren. Hij gaf er de voorkeur aan in de getijhaven tussen de vissers te liggen.

⁶ Deze ets in 8 staten 'Visser in de haven van Veere' 300x225 mm. uit 1938 - Lebeer nr. 125-.

⁷ In Brussel woonde Rudolf Schönberg c.s. in de Rue de la Pépinière (Boomkwekerijstraat) nr. 20, een statige straat vlak achter het Koninklijk Paleis.

⁸ Van veel etsen bestaat een 3e of 4e staat en soms zelfs meer ... tot een 8e staat toe. De oplage was over het algemeen 50 tot 80, met als proefdruk vaak een épreuve d'artist. Soms gebruikte hij een atelierstempel om te signeren.

Na de Tweede Wereldoorlog schonken zijn ouders al zijn etsplaten en afdrukken aan het Prentenkabinet der Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Dr. Louis Lebeer was daar werkzaam als hoofdconservator. Hij catalogiseerde, beschreef en nummerde al het grafische werk van Schönberg. Zodoende verkreeg deze nummering zijn familienaam: Lebeer. In 1949 werd door de Rotterdamse uitgever /kunsthandelaar Ad. Donker als een postuum eerbetoon aan Schönberg, met wie hij goed bevriend was geweest, een beknopte oeuvre catalogus 'Schepen op Rivier en Zee' uitgegeven. Daarnaast kwam er een aparte uitgave (in het Frans) met een nauwkeurige beschrijving van al zijn grafiek door conservator Louis Lebeer.

⁹ In 1938-1939 maakte hij op verzoek van de Belgische architect/zeezeiler Hugo Van Kuyck (1902-1975) als bemanningslid op het schoenerjacht 'Askoy' een lange zeiltocht naar het Caraïbisch gebied. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 verraste hen daar. Van Kuyck verkocht zijn schip in Miami en nam dienst in het Amerikaanse leger. Schönberg besloot terug te keren naar België.

¹⁰ In Brussel exposeerde hij in de galerieën: Kodak, Louis Manteau, Salle Mommen, Dechenne en d'Egmont. In Nederland o.m. in Rotterdam bij Ad. Donker, de Eendracht en Van Marle en jaarlijks met De Grafische, waarvan hij werkend lid was, in het Stedelijk Museum in Amsterdam.

¹¹ Zijn schoonzus mevrouw E.W. van de Putte-Goethals uit Veere, de oudere zus van zijn vrouw Maria, vond hem een wat verlegen maar erg verwend jongetje. Interview juni 2001.

¹² Zijn vrouw Maria Schönberg-Goethals werd enkele weken voor de Duits capitulatie uit Ravensbrück bevrijd door het Zweeds Rode kruis. Haar afschuwelijke oorlogservaringen heeft zij echter nooit helemaal kunnen verwerken. Maria hertrouwde in 1948 met de Let Yevgenijs Heimans en overleed op 23 april 1989 in haar woonplaats Brugge.

¹³ In een proces-verbaal dd. 2-9-1952 verklaard zijn toenmalige commandant: Zijn arrestatie heeft geen enkele schade aan de organisatie toegebracht en in ieder geval kunnen wij verzekeren dat ondanks zware martelingen hij nooit heeft gepraat. Men heeft kogels teruggevonden door zijn hele lichaam.

¹⁴ Het 'Ereperk der Gefusilleerden' in Schaarbeek is dagelijks voor bezoekers geopend van 08.30 tot 16.00 uur. Hier liggen 261 Belgische verzetsstrijders en strijdsters uit de Eerste- en Tweede Wereldoorlog begraven.

¹⁵ In 1949 werd hij postuum benoemd tot Ridder in de Orde van Leopold II met palm en werd hem het Oorlogskruis 1940 met palm, de Verzetsmedaille en de Oorlogsherinneringsmedaille toegekend vanwege zijn heldhaftige gedrag tijdens de Tweede Wereldoorlog als: 'membre de l'Armée Belge des Partisans, actif et dévoué'.

Literatuur en Bronvermelding:

Kees Leeman, 'Een Brusselaar terug in Veere' catalogus Museum De Schotse Huizen, Veere juli 2001

Bonnie Joosse, Uitgelicht: 'Schönberg' catalogus Museum De Schotse Huizen, Veere juli 2001

Sophie Vandepontseele, Archief- en Documentatiedienst - Bestuur voor de Oorlogsslachtoffers - Brussel juni 2001

Ernst Jan Rozendaal, 'Rudolf Schönberg aan de vergetelheid ontrukkt', PZC 7 juli 2001

Erik van der Doe, 'Geïnspireerd in Veere. Rudolf Schönberg (1901-1944), Brussels etser van maritiem Zeeland, Middelburg tijdschrift 'Zeeland' 10/4 december 2001